

УКРАЇНА

(19) UA

(11) 41625

(13) A

(51) 7 G01P3/36

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІОПИС
ДО ДЕКЛАРАЦІЙНОГО ПАТЕНТУ
НА ВИНАХІДвидається під
відповідальність
власника
патенту

(54) ЛАЗЕРНИЙ ДОПЛЕРІВСЬКИЙ АНЕМОМЕТР

1

2

(21) 2000116448

(22) 14.11.2000

(24) 17.09.2001

(46) 17.09.2001, Бюл. № 8, 2001 р.

(72) Землянський Володимир Михайлович

(73) КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ /КМУЦА/

(57) 1. Лазерний доплерівський анемометр, який складається із лазера, блока формування двох лазерних пучків з взаємно ортогональними поляризаціями, який має напівхвильову фазову пластину, частотозсувний пристрій з високочастотним генератором і дзеркало, датчика, який має фокусуючий об'єктив, приймального блока, який включає діафрагму з двома отворами, поляризатор, інтерференційований світлофільтр і фотоприймач, а також з вимірювача доплерівської частоти, який відрізняється тим, що в нього додатково введені в блок формування поляризаційний розщеплювач, на вході якого встановлена напівхвильова фазова пластина, в датчик-діафрагма з чотирма отворами, розміщеними симетрично відносно оптичної осі об'єктива в площині зондуючих пучків, два поляризаційних фільтри, входи яких оптично узгоджені з двома отворами діафрагми, розташованими симетрично відносно оптичної осі, в приймальний блок послідовно встановлені між діафрагмою і фотоприймачем лінза, призма Волластона, лінійний поляризатор, а також

пристрій оптичного узгодження, який забезпечує оптичне узгодження виходу блока формування з входом датчика, а також виходу датчика з входом приймального блока.

2. Лазерний доплерівський анемометр по п.1, який відрізняється тим, що пристрій оптичного узгодження виконаний в вигляді чотирьох одномодових світловодів з пристроями вводу і виводу колімованого пучка на кінцях кожного світловода.

3. Лазерний доплерівський анемометр по п.1, який відрізняється тим, що пристрій оптичного узгодження виконаний в вигляді лінії затримки, встановленої за поляризаційним розщеплювачем на дорозі лазерного пучка, оптична вісь якого співпадає з віссю оптичного резонатора лазера, крім того, приймальний блок і лазер розташовані по одну сторону від оптичної осі датчика, яка складає кут 90° з оптичною віссю приймального блока.

4. Лазерний доплерівський анемометр по п.1, який відрізняється тим, що пристрій оптичного узгодження виконаний в вигляді лінії затримки, встановленої за поляризаційним розщеплювачем на дорозі лазерного пучка, оптична вісь якого співпадає з віссю оптичного резонатора лазера, крім того, приймальний блок і лазер розташовані по різні сторони від оптичної осі датчика, яка складає кут 90° з оптичною віссю приймального блока.

Винахід відноситься до вимірювальної техніки і може бути використаний для виміру швидкості потоків рідини або газу.

Відомий лазерний доплерівський анемометр (ЛДА) [1], до складу якого входить оптично узгоджений лазер, блок формування двох лазерних пучків, в який входить частотозсуваючий пристрій з генератором і дзеркало; датчик, який містить фокусуючий об'єктив, приймальний блок, в який входить лінза, інтерференційний світлофільтр, а також вимірювач доплерівської частоти.

Недоліком даного ЛДА є мала чутливість при

заданому куті γ між зондуючими пучками. Відомий лазерний доплерівський анемометр [2] (прототип), який містить в собі оптично узгоджений лазер, блок формування двох лазерних пучків із взаємно ортогональними поляризаціями, в який входять напівхвильова фазова пластина, частотозсуваючий пристрій з високочастотним генератором і дзеркало; датчик, в який входить фокусуючий об'єктив, приймальний блок, в який входить діафрагма з двома отворами, поляризатор, інтерференційний світлофільтр і фотоприймач, а також вимірювач доплерівської частоти.

(13) A

(11) 41625

(19) UA

Недоліком даного ЛДА є те, що, по-перше, він може працювати при прийманні розсіяного назад випромінювання тільки тоді, коли кут між зондуючими пучками γ дорівнює куту α між розсіяними пучками ($\gamma = \alpha$), що обмежує область його використання тільки вимірюванням відносно малих швидкостей. По-друге, у відомому ЛДА відбувається неефективне приймання розсіяного назад випромінювання і в схемі може використовуватися одномодовий лазер з відносно великою довжиною когерентності лазерного випромінювання, який має відносно невелику потужність випромінювання.

Задачею винаходу є розширення діапазону перебудови чутливості ЛДА без змінення просторового розділення ($\gamma = \text{const}$), що дає можливість використовувати його як для виміру малих так і великих швидкостей; збільшення ефективності прийому розсіяного випромінювання (100% прийом розсіяного випромінювання забезпечується за рахунок перетворення поляризаційної модуляції в 100% модуляцію інтенсивності), а також збільшення сигналу / шуму на виході фотоприймача.

Поставлена задача досягається тим, що в ЛДА який складається з лазера, блока формування двох лазерних пучків із взаємно ортогональними поляризаціями, який включає в себе напівхвильову фазову пластину, частотозсуваючий пристрій з високочастотним генератором і дзеркало; датчика, який включає в себе фокусує об'єктив; приймального блока, який включає в себе діафрагму з двома отворами, поляризатор, інтерференційний світлофільтр та фотоприймач, а також вимірювач доплерівської частоти додатково введені в блок формування поляризаційний розщеплювач, на вході якого встановлена напівхвильова фазова пластину; в датчик – діафрагма з чотирма отворами, розташованими симетрично відносно оптичної осі об'єктива, два поляризаційних фільтрів, входи яких оптично узгоджені з двома отворами діафрагми, розташованих симетрично оптичної осі; в приймальний блок – послідовно встановлені між діафрагмою і фотоприймачем лінза, призма Волостона та поляризатор, а також оптичноузгоджений пристрій, який забезпечує узгодження виходу блока формування з входом датчика, а також виходу датчика з входом приймального блока.

На фіг. 1 показана блок-схема ЛДА з волоконно-оптичним пристроєм; на фіг. 2 – блок-схема ЛДА для великошвидкісних газових потоків, на фіг. 3 блок – схема ЛДА для рідких потоків, на фіг. 4 геометрія зондуючих і розсіяних пучків для ЛДА з малою чутливістю, на фіг. 5 геометрія розсіяних та зондуючих пучків для режиму роботи ЛДА з максимальною чутливістю.

ЛДА (фіг. 1, 2, 3) складається з: лазера 1, який випромінює лінійно-поляризований пучок 2, напівхвильової фазової пластини 3, поляризаційного розщеплювача 4, який ділить пучок 2 на два пучка 5 і 6 з взаємно ортогональними поляризаціями; частотозсуваючого пристрою 7, підключеного до високочастотного генератора 8, дзеркала 9; поляризаційних фільтрів 10₁ і 10₂, діафрагми 11 з

чотирма отворами орієнтованими в площині ОХЗ; фокусує об'єктив 12, зони вимірювання 13, розсіяних пучків 14 і 15; діафрагми з двома отворами 16, лінзи 17, призми Волостона 18, лінійного поляризатора 19, інтерференційного світлофільтру 20, фотоприймача 21, вимірювача доплерівської частоти 22, блока формування двох лазерних пучків 5 і 6 з взаємно-ортогональними поляризаціями 23, датчика 24, приймального блоку 25, оптичного узгоджувача пристрою 26; який для ЛДА (фіг. 1) являє собою чотири одномодових світловоди 27, 28, 29 і 30 з пристроями вивода та вводу колімованого лазерного пучка на кінцях кожного світловода; а для ЛДА (фіг. 2 і 3) 26 – це оптична лінія затримки.

ЛДА з волоконно-оптичним узгодженим пристроєм (фіг. 1) працює таким чином.

Лазер 1 випромінює лінійно поляризований пучок 2, який проходить напівхвильову фазову пластину 3 і далі направляється на вхід поляризаційного розщеплювача 4. Азимути швидкої осі пластини 3 і осі пропускання розщеплювача 4 вибирають такими, щоб на виході розщеплювача 4 були сформовані два лазерних пучка 5 і 6 з лінійними і взаємно-ортогональними поляризаціями, наприклад, пучок 5 має азимут 90° а пучок 6 – 0°. Лазерний пучок 6, після проходження частотозсуваючого пристрою 7, зміщується по частоті на фіксуючу

величину Ω_m і далі після відбивання від дзеркала 9 направляється на вхід світловода 27. Лазерні пучки 5 і 6 направляються по світловодам 27 і 28 з блока формування 23 в датчик 24. Причому на виході світловода 27 формується колімований

лазерний пучок $\vec{K}_{05}(\vec{K}_{05}$ – хвильовий вектор п'ятого зондуючого пучка), який має лінійну

поляризацію з азимутом 90° ($\vec{K}_{05}$ – вертикально поляризований пучок), а на виході світловода 28 –

пучок ($\vec{K}_{06}$ з горизонтальною поляризацією. Ці пучки 5 і 6 проходять одну пару отворів діафрагми 11, розташованих симетрично відносно оптичної осі датчика 24 ОХ і далі фокусуються під кутом у в

зоні вимірювання 13, через яку із швидкістю $\vec{V}$ рухається потік рідини або газу. Розсіяне назад випромінювання в напрямках 14 і 15, кут між якими складає α збирається об'єктивом 12 в межах іншої пари отворів діафрагми 11, розташованих симетрично відносно осі ОХ, а далі направляється на входи поляризаційних фільтрів 10₁ і 10₂. Чотири кругових отвори діафрагми 11, розташовані в площині паралельно ОХУ (фіг. 1), орієнтовані паралельно осі ОХ в площині зондуючих пучків 5 і 6 (ОХЗ). Тільки в цій площині, як показали дослідження [3], не спостерігаються зміни стану поляризації розсіяного випромінювання при його прийманні назад. Нехай, наприклад, ЛДА вимірює гіперзвукову швидкість повітряного потоку і необхідно забезпечити малу чутливість ЛДА при збереженні високого просторового розділення. В цьому випадку азимут осі пропускання фільтра 10₁ встановлюється 0° а азимут осі пропускання фільтра 10₂ – 90°, і тому на вхід світловода 30

направляється розсіяний пучок $\vec{K}_{s61}$, сформований від зонduючого пучка $\vec{K}_{06}$, а на

вхід світловода 29 – відповідно пучок $\vec{K}_{s52}$ від зонduючого пучка $\vec{K}_{05}$. (див. фіг. 4). Розсіяні пучки

$\vec{K}_{s61}$ і $\vec{K}_{s52}$ далі по світловодах 30 і 29 передаються в приймальний блок 25 і на виході світловодів формуються два колімірованих розсіяних пучка з лінійними взаємно-ортогональними поляризаціями, які після проходження двох отворів діафрагми 16 і лінзи 17

направляються під кутом β на вхід призми Волластона 18 (β – параметр призми Волластона).

На виході призми 18 забезпечується просторове зміщення розсіяних пучків $\vec{K}_{s61}$ і $\vec{K}_{s52}$,

які мають лінійні взаємно ортогональні поляризації і різні частоти, величини яких визначаються доплерівським здвигом. В силу симетрії схеми забезпечується рівність оптичного ходу як зонduючих пучків 4 і 5, так і розсіяних

пучків $\vec{K}_{s61}$ і $\vec{K}_{s52}$, тому пучки $\vec{K}_{s61}$ і $\vec{K}_{s52}$ на вході поляризатора 19 мають високу ступінь когерентності і рівні інтенсивності. Якщо азимут осі пропускання поляризатора 19 вибрати рівним куту 45° з направленням коливання електричного

вектора електромагнітної хвилі пучка $\vec{K}_{s61}$ (або $\vec{K}_{s52}$), то на виході поляризатора 19 буде спостерігатися 100% модуляція по інтенсивності розсіяного випромінювання на частоті рівній (див. фіг. 4),

$$\omega_1 = \Omega_M + (\vec{K}_3 - \vec{K}_1)\vec{V} = \Omega_M + \vec{K}_4\vec{V}, \partial e$$

$$\vec{K}_1 = \vec{K}_{06} - \vec{K}_{05}; \vec{K}_3 = \vec{K}_{s52} - \vec{K}_{s61}.$$

Якщо $\alpha < \gamma$ (або $\alpha > \gamma$), то ця частота визначається як

$$\omega_1 = \Omega_M \pm \frac{4\pi}{\lambda} \left(sm \frac{\gamma}{2} - sm \frac{\alpha}{2} \right) V \cos \varphi,$$

де $V \cos \varphi = V_{x, «+»}$ – використовується в формулі, якщо $\gamma > \alpha$, а «-» – якщо $\alpha > \gamma$. Модулірований розсіяний пучок далі направляється через інтерференційний світлофільтр 20 на фотоприймач 21, частота вихідного сигналу якого вимірюється блоком 22.

Чутливість схеми ЛДА рівна

$$S_{x1} (\Gamma \text{ц/м/с}) = \frac{2}{\lambda} \left(sm \frac{\gamma}{2} - sm \frac{\alpha}{2} \right), \quad (1)$$

таким чином вона вибрана мінімальною $S_{x \min}$,

якщо γ і α а мало відрізняються один від одного.

Якщо ЛДА (фіг. 1) призначена для вимірювання дуже малих швидкостей, то його легко перевести в режим роботи з максимальною чутливістю, не змінюючи при цьому геометрію зонduючих і розсіяних пучків (див. фіг. 5).

Для цього азимут осі пропускання поляризаційного фільтра 10₁ встановлюється 90° а фільтра 10₂ 0° .

У цьому випадку на виході призми Волластона 18 просторово змішуються когерентні розсіяні

пучки $\vec{K}_{s51}$ і $\vec{K}_{s62}$ які мають взаємно ортогональні поляризації і рівні інтенсивності (фіг. 5), а на виході фотоприймача 22 формується сигнал на частоті

$$\omega_2 = \Omega_M + (\vec{K}_1 + \vec{K}_2)\vec{V} = \Omega_M + \frac{4\pi}{\lambda} \left(sm \frac{\gamma}{2} + sm \frac{\alpha}{2} \right) V_x, \quad (2)$$

де $\vec{K}_2 = \vec{K}_{s51} - \vec{K}_{s62}$, таким чином чутливість ЛДА зростає і стає рівною

$$S_{x2} (\Gamma \text{ц/м/с}) = \frac{2}{\lambda} \left(sm \frac{\alpha}{2} \right), \text{ та } S_{x2} \gg S_{x1}. \quad (3)$$

Використання волоконно-оптичного варіанту ЛДА (фіг. 1) доцільно, коли область зондування 13 знаходиться в важкодоступній точці. Тоді датчик 24 може бути виконаний мініатюрним та його можна розташувати на достатньо великій відстані від лазера 1 і блоків формування 23 і прийому 25. Режим роботи з максимальною чутливістю (3) використовується при вимірюванні малих швидкостей кровотечі в сосудах живих організмів, наприклад, в області серця при діагностиці серцеечно-сосудистих захворюваннях.

При аеродинамічних дослідженнях, наприклад, конструкцій літаючих апаратів, потрібно використовувати варіант ЛДА (фіг. 2), коли блоки 23, 24, 25 і 26 виконуються і об'єднуються в єдину конструкцію. Швидкості повітряних потоків можуть набирати декілька сотень м/с, тому в цьому випадку необхідно забезпечити як малу чутливість схеми (1), так і високе її просторове розділення, тобто зондувати потік пучками 5 і 6 з відносно великим кутом γ .

Блок формування 23 оптично узгоджений з датчиком 24 через лінію затримки 26, а поляризаційні фільтри 10₁ і 10₂ мають азимут осей пропускання відповідно рівними 0° і 90° . Крім того, виходи фільтрів 10₁ і 10₂ оптично узгоджені з двома входами (через отвори діафрагми 16) приймального блока 24, оптична вісь якого складає 90° з оптичною віссю OZ датчика 24. Оскільки приймальний блок 24 і лазер 1 розташовані по одну сторону від осі OZ, то з допомогою лінії затримки 26 можна компенсувати різницю оптичного ходу і забезпечити високу

ступінь когерентності розсіяних пучків $\vec{K}_{s61}$ і $\vec{K}_{s52}$, і, відповідно, використовувати в схемі потужний лазер.

При гідродинамічних дослідженнях середовищ з рідини доцільно використовувати варіант ЛДА

(фіг. 3), який працює в режимі з максимальною чутливістю S_{x2} (фіг. 3). В цьому випадку поляризаційні фільтри 10_1 і 10_2 мають азимут осей пропускання відповідно рівними 90° і 0° , а приймальний блок 25 і лазер 1 розташовані з протилежних сторін від осі OZ. Лінія затримки 26 компенсує різницю оптичного ходу і забезпечує високу степінь часової когерентності розсіяних

пучків $\vec{K}_{s51} i \vec{K}_{s62}$, просторово змішаних на виході призми Волластона 18. В іншому ЛДА показані на фіг 2 і 3 працюють аналогічно волоконно-оптичному ЛДА (фіг. 1).

В запропонованому ЛДА усунуті недоліки які присущі прототипу і відомим пристроям. Він може працювати при кутах: $\alpha < \gamma$ ($\alpha > \gamma$) з прийманням розсіяного назад випромінювання як в режимі малої, так і високої чутливості. В ньому виконується повний 100% прийом розсіяного

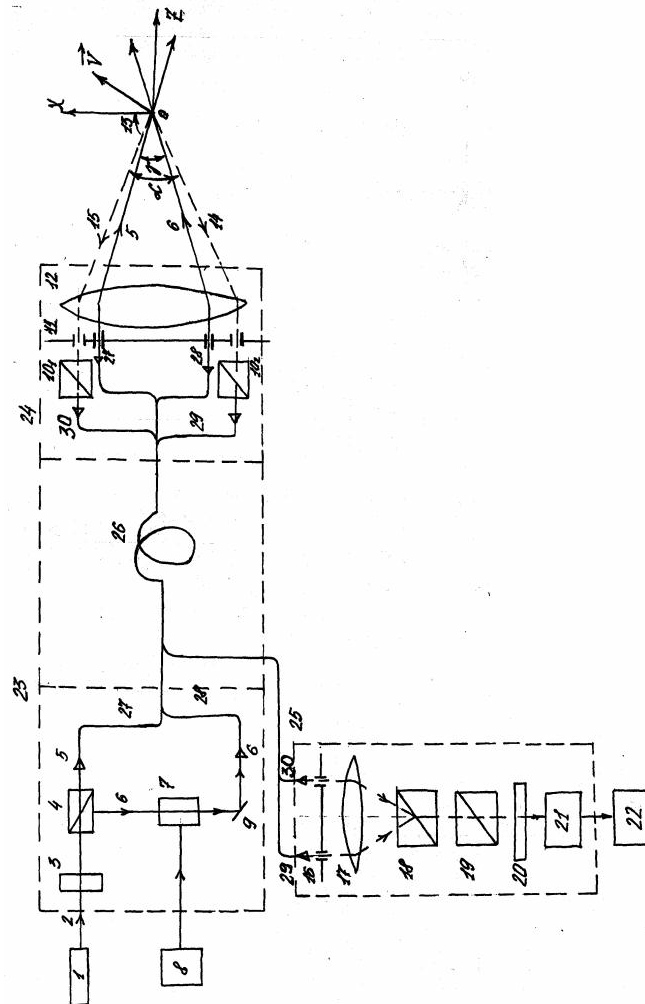
назад випромінювання і забезпечується висока степінь часової когерентності змішаних розсіяних пучків, що збільшує відношення сигналу / шум на виході фотоприймача. Другі переваги ЛДА розібрані при описі його праці.

Джерела інформації:

1. Дубнищев Ю.Н. Ринкевичус Б.С. Методи лазерної доплерівської анемометрії. – М.: Наука, 1982. – С. 204-207 (аналог).

2. Лазерний доплерівський анемометр. Заявка подана в Держпатент України. – 08.2000 р. (прототип).

3. Землянський В.М. Вимірювання швидкості потоків лазерним доплерівським методом. – К.: Вища школа, 1987. – 177 с.

Фіг. 1

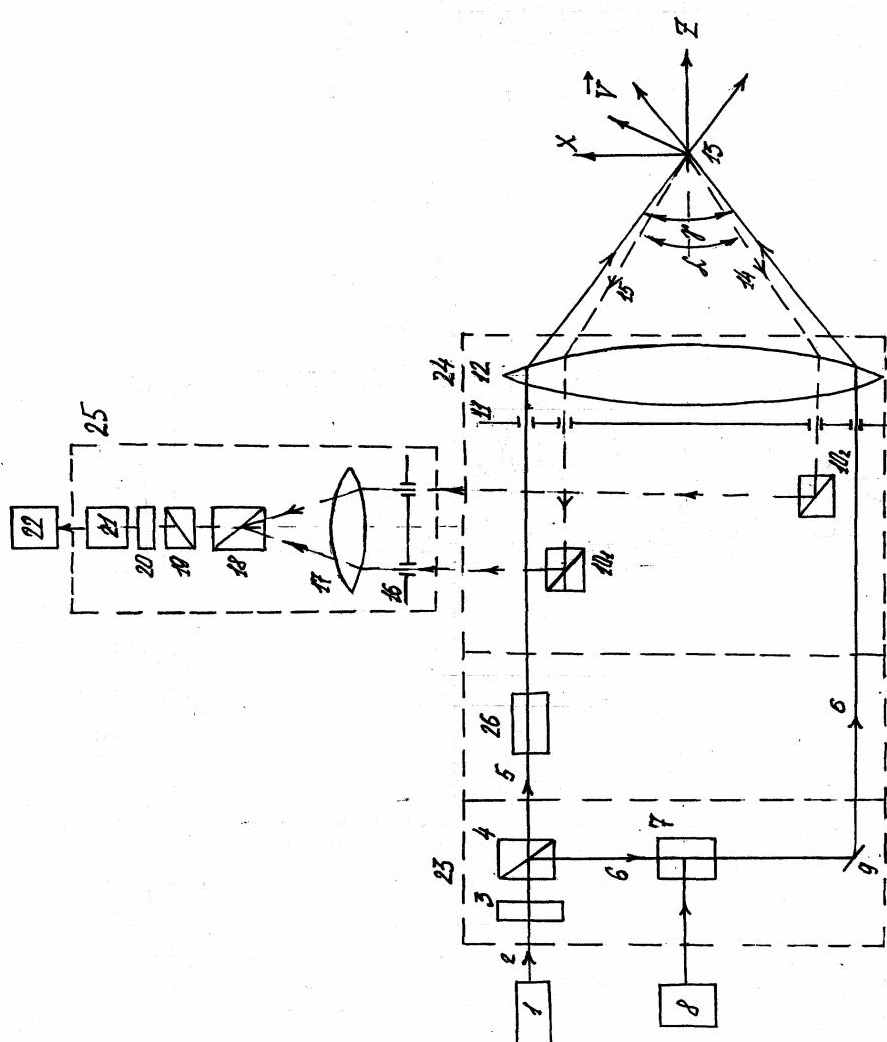
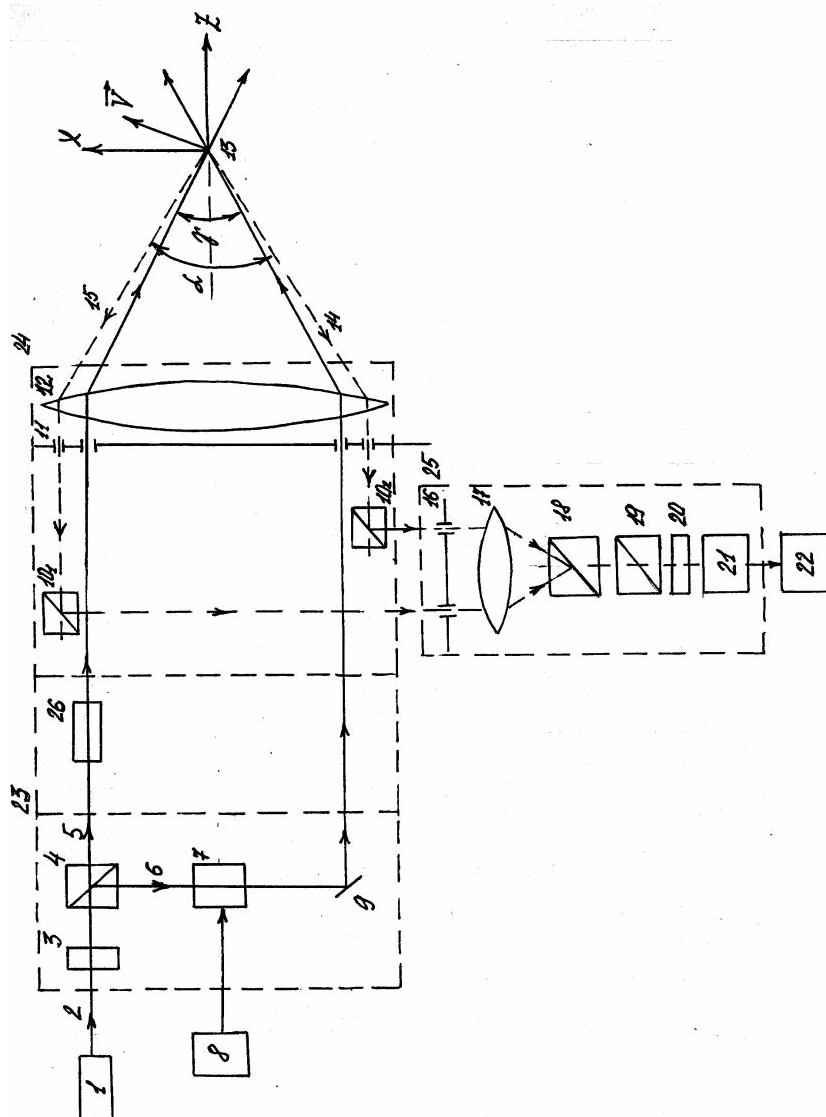
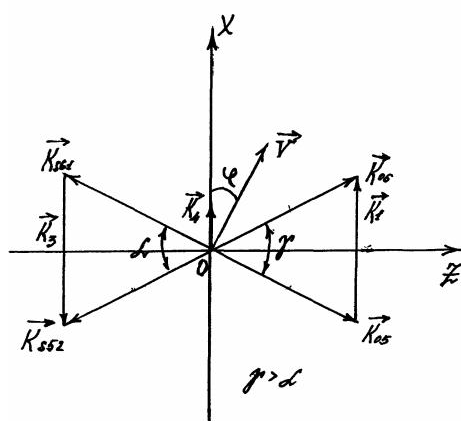

Fig. 2

Фиг. 3

Фиг. 4

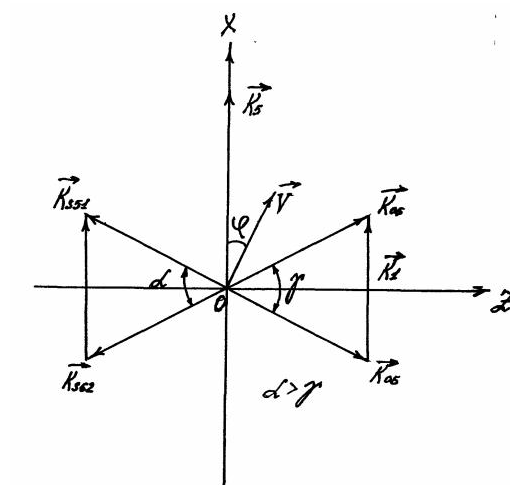

Fig. 5